ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

2004
ГОДИНА
ШЕСТДЕСЕТА

БЪЛГАРСКА
АКАДЕМИЯ НА
НАУКИТЕ

(3–4)

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

ISSN 0323 – 9748

ИЗДАНИЕ
НА ИНСТИТУТА ПО ИСТОРИЯ
ПРИ БЪЛГАРСКАТА
АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

2004 г.

ГОДИНА LX
КНИЖКА 3–4

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Г. Марков (главен редактор),
Кр. Шарова (зам. главен редактор),
Л. Любенова, Ил. Илиев, К. Косев,
О. Маждракова, С. Пинтев,
А. Запрянова, Г. Никова,
Е. Вечева, А. Димитров

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА:

Институт по история при БАН
София – 1113
ул. „Шипченски проход" № 52, бл.17
Телефон: 979–29–14
http://www.ipregled.hit.bg
E-mail: ipregled@ihist.bas.bg

Редакционна обработка:
А. Василева-Якимова

Превод на резюмета:
Мария Станимирова

Предпечатна подготовка:
Кр. Анастасов, Р. Прахова

Формат 70x100/16 Печатни коли 18,5
Тираж 500

СЪДЪРЖАНИЕ

Статии и съобщения

А. Данчева-Василева – Град Сердика (Средец) в политическата история на България (809-1018 г.) 3
И. Русев – Черноморската политика на Наполеонова Франция и първото френско консулство в България 36
В. Параскевов – Участието на БЗНС–Никола Петков в изборите за Велико народно събрание през 1946 г. 69
И. Марчева – Началото на края на социализма в България през първата половина на 80-те години 89
Н. Христова – Специфика на българското „дисидентство" 115

Събития и личности

Й. Желев – Към биографията на епископ Поликарп Патароликийски 142
Т. Будай (Унгария) – Ференц Деак (Шьойтор, 17 октомври 1803 г. – Будапеща, 28 януари 1876 г.) 177
М. Станчев (Украйна) – Васил Каразин и основаването на Харковския университет (200 години от създаването му) 184

Помощни исторически науки

А. Велчев, Й. Табов, К. Василев – Моделиране на динамиката на монетното обръщение в миналото на базата на монетни находки 199
Л. Георгиев – Каразини–Караджи–Караджови – потомци на древен български род 208

Рецензии и отзиви

В. Тъпкова-Заимова – История на българите. Т. 1. От древността до края на XVI век. Под редакцията на проф. Георги Бакалов. София, 2003. 590 с. 226
Бл. Нягулов – Френскоезични издания за историята на България (Evgenia Kalinova, Iskra Baeva. La Bulgarie contemporaine entre l'Est et l'Ouest. (Евгения Калинова, Искра Баева. Съвременна България между Изтока и Запада). Traduction de V. Lebedevska. Collection „Le Monde en transition". Paris: L'Harmattan, 2001. 246 p.; Ivan Iltchev. La rose des Balkans. Histoire de la Bulgarie des origines a nos jours. (Иван Илчев. Розата на Балканите. История на България от началото до наши дни). Traduit du bulgare par: E. Borissova, N. Botsev, S. Deltchev, R. Stancheva. Sofia, Editions Colibri, 2002. 376 p.;

Dimitrina Aslanian. Histoire de la Bulgarie des de l'Antiquite à nos jours. (Димитрина Асланян. История на България от древността до наши дни. Trimontium, Versailles, 2003, 496 p. 233
Ж. Холевац – Joe Matošić. Krvava Bugarska. Dopisi i člauci uz Sofija o Sofija i Bugarskoj. (Жое Матошич. Кървава България. Записки и статии от София за София и за България). Zagreb, 1925 244
Н. Аврейски – Луиза Ревякина. Коминтернът и селските партии на Балканите. 1923-1931. София, Акад. изд. „Проф. Марин Дринов", 2003. 495 с. 248
Д. Сирков – Искра Баева, Евгения Калинова. Следвоенното десетилетие на българската външна политика (1945-1955). Лекционен курс. София, Изд. „Полис", 2003. 263 с. 254
В. Златарски – Paul Carell. Stalingrad. Seig und Untergang der 6. armee. (Паул Карел. Сталинград. Възход и гибел на 6-а Армия). 5. Ed. München, Herbig-Verlag, 2003. 240 S. 257
В. Стоянов – Михаил Груев. Между петолъчката и полумесеца. Българите мюсюлмани и политическият режим (1944-1959). София, ИК „КОТА", 2003. 262 с. 261
Н. Котев – Мир в войнах. Смоленск, Изд. „Русич", 1998-2003 269

Библиография

Н. Попова – Българска историческа научна книжнина през 2003 г. 273

Хроника 288

In memoriam

К. Косев – Професор Зина Маркова (1840-2004) 297
Ст. Дойнов – Велко Станков Тонев (1933-2004) 298

CONTENTS

Articles and Announcements

A. Dancheva-Vasileva – The Town of Serdica (Sredec) in the Political History of Bulgaria (809-1018) 35
I. Rusev – Black Sea Policy of Napoleonic France and the First French Consulate in Bulgaria 68
V. Paraskevov – The Participation of the Bulgarian Agrarian National Union – Nikola Petkov in the Elections for Great People's Assembly 88
I. Marcheva – The Beginning of the End of Socialism in the First Half of the 1980's 114
N. Hristova – Specification of the Bulgarian "dissidence" 141

Events and Personalities

Y. Jelev – To the Biography of Bishop Policarp Patarolikiyski 176
T. Budai – Ferenz Dehak (Schoetor 17 October 1803 – Budapest, 28 January 1876) 183
M. Stanchev (Ukraine) – Vasil Karazin and the Foundation of the Harkov University (200 Years Anniversary) 198
A. Velchev, Y. Tabov, K. Vasilev – Shaping the Dynamics of the Coin Circulation in the Past According to Coin Finds 207
L. Georgiev – Karazini–Karadgi–Karadgovi – Descendants of an Ancient Family 224

Surveys and References

V. Tapkova-Zaimova – History of the Bulgarians. V. I. From Ancient Times to the End of the XVI Century. Ed. by G. Bakalov. Sofia, 2003. 590 p. ... 226
B. Nyagulov – Френскоезични издания за историята на България (Evgenia Kalinova, Iskra Baeva. La Bulgarie contemporaine entre l'Est et l'Ouest. Traduction de V. Lebedevska. Collection „Le Monde en transition". Paris: L'Harmattan, 2001. 246 p.; Ivan Iltchev. La rose des Balkans. Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours. Traduit du bulgare par: E. Borissova, N. Botsev, S. Deltchev, R. Stancheva. Sofia, „Colibri", 2002. 376 p.; Dimitrina Aslanian. Histoire de la Bulgarie des de l'Antiquite à nos jours. (Димитрина Асланян. История на България от древността до наши дни. Trimontium, Versailles, 2003, 496 p. 233
J. Holevatz – Joe Matošić. Krvava Bugarska. Dopisi i èlauci uz Sofija o Sofija i Bugarskoj. Zagreb, 1925 244
N. Avreyski – L. Revyakina. The Comintern and the Villagers' Parties on the Balkans. 1923-1931. Sofia, 2003. 495 p. 248
D. Sirkov – I. Baeva, E. Kalinova. The Post-war Decade for the Bulgarian Exterior Politics (1945-1955). Course of Lectures. Sofia, 2003 p.263 254
V. Zlatarski – P. Carell. Stalingrad. Seig und Untergang der 6. armee. 5. Ed. München, Herbig-Verlag, 2003. 240 S. 257
V. Stoyanov – M. Gruev. Between the Pentacle and the Crescent. Bulgarian Moslems and the Political Regime (1944-1959). Sofia, 2003. 262 p. 261
N. Kotev – Мир в войнах. Смоленск, Изд. „Русич", 1998-2003. 269

Bibliography

N. Popova – Bulgarian Historical Science Literature in 2003 273

News Items 288

In memoriam

K. Kosev – Professor Zina Markova (1940-2004) 297
St. Doynov – Velko Stankov Tonev (1933-2004) 298

ЧЕРНОМОРСКАТА ПОЛИТИКА НА НАПОЛЕОНОВА ФРАНЦИЯ И ПЪРВОТО ФРЕНСКО КОНСУЛСТВО В БЪЛГАРИЯ

Иван Русев

Като начална дата за появата на първото френско консулство у нас досега се приемаше годината 1843-та, когато във Варна се установява френският търговец Олив, открил консулска служба в града. Сведението, цитирано от всички съвременни автори, е на гръцкия търговец и консул във Варна през 40-те и 50-те години на XIX в. Андреас Пападопуло-Вретос, публикувал на френски език през 1856 г. в Санкт Петербург едно интересно съчинение за България[1]. Всъщност, както сочат документите, точната година е 1842-а, а не 1843-та, но не за тази корекция тук ще стане дума[2].

В едно старо издание от 1805 г. авторът Антоан, представител на френската търговска колония в Константинопол, споменава, че през 1802 г. Франция изпраща свои консули във Варна и в Галац[3]. Книгата на Антоан е известна на В. Паскалева, която я цитира в една изключително съдържателна своя публикация от 1960 г.[4], но още там подлага на съмнение и отхвърля това сведение „поради липса на друг доказателствен материал"[5].

Неотдавна имах изключителния професионален шанс да попадна на интересни непубликувани документи, които по категоричен начин доказват, че през 1802 г. Франция открива консулство във Варна, което в своя първи период просъществува до 1814 г. За тези 12 години на поста се сменят 4-ма дипломати от кариерата, всеки от тях с оригинална съдба. Документите са от богатите фондове на Дипломатическия архив на Френското външно министерство, известен в цял свят по адреса на своето седалище – живопис-

---

[1] *A. Papadopoulo-Vretos.* La Bulgarie ancienne et moderne sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commerciale. S. Peterbourg, 1856, p. 222. По сведенията на Вретос Олив се установява във Варна, иска и получава от посолството в Константинопол титлата „консулски агент на Франция", за да разполага с по-голям търговски кредит.

[2] На този втори (както се оказва) период от историята на Варненското френско консулство ще се спра в друга публикация.

[3] *Ant.-Ign. Anthoine, Baron de Saint-Joseph.* Essai historique sur le commerce et la navigation de la mer Noire. Paris, an XIII (1805), 2e éd., Paris, 1820, 257-258.

[4] *В. Паскалева.* За търговските връзки между Франция и българските земи от началото на XIX в. до Освобождението. – ИПр, 1960, № 5, 54-84.

[5] Пак там, с. 57.

ния „Ке д'Орсе" на левия бряг на Сена в центъра на Париж. А събитието за жалост е подминато и от френските автори в специализираните изследвания[6] и само мимоходом е споменато в обзорните публикации[7].

Тук ще представя новооткритите сведения за Варненското френско консулство от началото на XIX в., за трудното му оцеляване и за превратностите пред неговите консули, като ще се постарая разказът да протече на фона на колоритната Наполеонова епоха на войни и остри съперничества, чийто кратък епизод впрочем се явява и тази малка българска история.

* * *

Появата на първото френско консулство у нас е пряко свързано със събитията в Европа през последните за XVIII и началните за XIX в. години, в чиито епицентър неизменно стои Франция с идеите и творенията на своята революция. Това е времето, когато на историческата сцена се явява генерал Бонапарт, белязал с величието на личността си цяла една епоха.

В началото на месец юли 1798 г. френските войски превземат Александрия и така започва Египетският поход на младия пълководец, от когото тепърва предстояло светът да потръпва. По онова време Египет влиза в границите на Османската империя, която реагира остро на френските домогвания. Веднага щом новината достига до Константинопол Високата порта издава заповед за конфискуване имуществото на френските поданици на османска територия (август 1798 г.)[8], а целият наличен състав на френското посолство в столицата, начело с временно управляващия го шарже д'афер Пиер-Жан-Мари Рюфен[9] е арестуван и хвърлен зад решетките на Крепостта със

---

[6] Така например, за събитието не споменава нищо Морис Дьогро, един от най-задълбочените изследователи на проблема за изграждането и промените във френската консулска мрежа по света през XVIII-XIX в., може би и затова, защото не се спира специално на периодите във френската история, известни като Консулство и Империя. Все пак вж. неговите статии: *M. Degros.* Les creations de postes diplomatiques et consulaires français de 1815 à 1870. – Revue d'histoire diplomatique (RHD), № 1-2, 1986, 25-64; La création des postes diplomatiques et consulaires français de 1815 à 1870 (suite). – RHD, № 1-2, 1988, 67-175; Les consulats francais du Levant pendant la Revolution. – RHD, № 1-2, 1989, 61-111.

[7] *J. Baillou.* Histoire de l'administration française. Les affaires étrangères et le corps diplomatique français. T. 1. (De l'Ancienne régime au Seconde empire). Paris, 1984, p. 399.

[8] *А. Садулов.* История на Османската империя. В. Търново, 2000, с. 192. Тук авторът подробно проследява хода на Френско-турската война от 1798-1801 г. и свързаните с нея събития.

[9] Пиер-Жан-Мари Рюфен (1742-1824) е роден в Солун в семейството на първия драгоман на френското консулство в този град. Той е дългогодишен френски дипломат в Османската империя, неведнъж получавал отговорни мисии, които е изпълнявал с вещина. С перфектен турски език, първото си назначение Рюфен получава едва навършил 16 години, за да достигне до заслужените ордени и уважение в преклонните си години. На поста шарже д'афер в Константинопол за първи път той е през най-трудните години от съществуването на това френско посолство (1797-1802). По-подробно за него: *J. Henri-Robert.* Dictionnaire des diplomates de Napoléon. Histoire et dictionnaire du corps diplomatique et impérial. Paris, 1990, 76-77, 313-314.

седемте кули. За френските дипломати започва дълъг затворнически период, завършил едва към края на 1801 г. После мнозина от тях ще си спомнят с тягостно чувство за тези 3 години точно на предела между двата века. Френската резиденция в Константинопол е конфискувана и съвсем не случайно е предоставена на посланика на главната френска съперничка Англия Лорд Елгин, който се настанява в нея заедно с цялата си легация[10].

Постигнатото примирие през 1801 г., а по-късно и прелиминарният мирен договор от 9 октомври с. г., подписан непосредствено след френско-руския, не разплитат веднага ситуацията с френските дипломати в Константинопол, тъй като султанът отлага ратификацията[11]. И все пак затоплянето в отношенията между Франция и Турция е повече от осезаемо. На 11 октомври 1801 г. започва специалната мисия в Дрезден, Виена и Константинопол на Орас Себастиани, тогава бригаден командир, а по-късно бригаден и дивизионен генерал и посланик на Императора при Високата порта (1806-1808). В османската столица Наполеоновият офицер пристига за първи път именно тогава, през есента на 1801 г. и оставя с очарованието на своята младост такова блестящо впечатление пред Селим III, че пет години по-късно там отново ще го посрещнат като добър стар приятел[12]. Със съдействието на Себастиани, Рюфен е освободен от затвора и се заема със спечелването на турската страна за окончателното регламентиране на мира между двете държави, както и с възстановяването на френската резиденция. В началото на 1802 г. красивият дом в Пера е отново върнат на Франция, а мирният договор между двете сили е подписан в Париж на 25 юни същата година.

Мирът от Париж става факт наскоро след един друг мирен договор, чиято значимост в много по-големи мащаби не буди никакво съмнение – Амиенският (27 март 1802 г.). Амиенският договор е сключен между Франция[13] и Англия и с него се слага окончателно край на военните сблъсъци след образуването на Втората антифренска коалиция. Има един интересен факт, който рядко се отбелязва – това е единственият път между 1792 и 1814 г.,

---

[10] *J. Baillou.* Op. cit., p. 398.

[11] Османо-турският прелиминарен договор от 9 окт. 1801 г. е подписан от френския външен министър Талейран и от посланика на Високата порта в Париж Ессеид Али Ефенди. Той съдържа четири клаузи, според които Франция е длъжна да върне на Османската империя Египет, да признае официално „Републиката на седемте съединени острова" (Йонийските), двете държави трябва да си върнат взаимно военнопленниците, конфискуваното имущество, задържаните политически и търговски представители, а Високата порта трябва да възстанови всички сключени до войната споразумения с Франция и капитулационните споразумения, предоставени на френските поданици. В литературата получаването на така изгодните права за Франция се обяснява с некомпетентността на турския посланик, поради което следва бърз демарш на съюзниците Англия и Русия Високата порта да денонсира договора. Султанът отлага ратификацията му, като по този начин на практика го отхвърля: *А. Садулов.* Цит. съч., с. 196.

[12] Archives diplomatiques du Ministère des Affaires étrangères (по-нататък M. A. E.). Personnel, vol. 10, Arretes de l'an X; vol. 18, Finances du Ministère an X.

[13] И нейните съюзници Испания и Батавската република (Холандия).

когато Франция сключва мирен договор без да е междувременно във война с друга (а най-често и с други) европейска сила. Може би и затова Амиенският мир е с голям исторически резонанс и маркира трайна граница в политическия и икономическия развой на Наполеоновата епоха, като бележи началото на нов период[14]. През март 1802 г. генералът демонстрира своето умение да сключва мир в условия на стабилност, от ситуацията той излиза по-силен от преди и признанието не закъснява – на 2 август с.г. след категоричните резултати на проведения два месеца преди това плебисцит Бонапарт е обявен за пожизнен консул на Републиката.

По силата на Амиенския договор Франция се съгласява да изтегли своите войски от средиземноморския о. Елба, от Рим и Неапол и от Египет. Член 8-ми на договора гласи: „Териториите, владенията и правата на Високата порта се запазват в тяхната цялост, такива каквито са били те преди войната." Възстановяват се ранговете, привилегиите, прерогативите и имунитетите на посланиците и на дипломатическите представители на страните по договора (чл. 17), а турското правителство е принудено да приведе в най-къси срокове в действие клаузите, които пряко го касаят (чл. 19)[15]. Така Амиенският мир отваря вратите към френско-турското споразумение и към неговото скорошно финализиране в Париж само няколко месеца по-късно.

Договорът от Париж, макар и кратък по съдържание (включва едва 10 члена, повечето от които са с общи според протокола в подобни случаи постановки)[16] ясно чертае предпочитанията на френската страна, постигнати чрез документа по един блестящ начин. Преговорите се водят в Париж с неочаквано бърз дори за самите французи успех. Започват на 4 юни 1802 г. От турска страна участва новият посланик във френската столица Ессеид Мехмед Саид Галиб Ефенди, а от френска – самият външен министър Талейран, емблематична фигура на Наполеоновото управление. В хода на преговорите Наполеон Бонапарт дава специален прием с големи почести на Галиб Ефенди и неведнократно подчертава желанието си френската флота да получи достъп до Черно море. Първият консул на Републиката дори уверява турската страна, че Русия не би се противопоставила на това негово искане. Не по-малко настойчив по този въпрос е и Талейран. Преговорите завършват на 25 юни с. г., а постигнатият от френската дипломация успех се приема като сензация дори в самата Франция, понеже не са били малко скептиците, които са смятали, че Османската империя няма да отстъпи на искането за проникване на френски кораби в Черно море[17].

---

[14] *St. Woolf.* Napoléon et la conquête de l'Europe. Ed. Flammarion. Paris, 1990, 40-42.

[15] Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman. Recueillis et publiés par *Gabriel effendi Noradounghian.* T. 2. (1789-1856). Paris, 1900, p. 49.

[16] В договора има и още един, 11-ти член, който е таен и който дава разяснения относно прилагането на принципа на взаимното гарантиране на границите. Чрез него Франция освобождава Османската империя от ангажименти за подкрепа при евентуални бъдещи войни: Recueil d'actes ..., 53-54. *А. Садулов.* Цит. съч., с. 196.

По силата на чл. 2 от договора старите договори и капитулации от времето преди войната между двете държави се възстановяват, а Високата порта се съгласява да даде без никакво оспорване от този момент нататък пълното право на свободно плаване в Черно море на корабите под френски флаг. Те придобиват същите права като корабите на другите велики сили, вече имащи достъп до Черноморието. На реципрочен принцип Франция дава достъп на Османската империя до френските морски площи. Двете държави се договарят и за съвместни действия срещу пиратството, като Портата се задължава „...да пази от всякаква форма на пиратство плаващите в Черно море френски търговски кораби“[18].

По още по-категоричен начин френските черноморски аспирации се постигат чрез чл. 3 на договора: „Френската република ще получи в отоманските територии, които обграждат Черно море или са в съседство с крайбрежието за своята търговия и за своите *Агенти и Комисари по търговските отношения, които могат да бъдат установени по тези места, там където нуждите на френската търговия ще направят потребно установяването на такива резиденции* (курсив мой – И. Р.) същите права, привилегии и предимства, с които Франция се ползваше преди войната в другите територии на държавата на Високата порта въз основа на старите капитулации.“[19] Именно тази клауза е голямото завоевание на Наполеоновата дипломация по Черноморския въпрос, понеже бележи един качествено нов момент – тя постига възможността за установяване на нови консулски служби в региона на Черно море, по модела на тези, които Франция вече е имала преди войната в Егейската и Малоазийската части на Империята.

Наполеон бърза да реализира постигнатото с договора от 25 юни 1802 г. По силата на неговия чл. 10 ратификациите трябва да бъдат разменени в Париж до 80 дена[20] и още в първия ден след изтичането на този срок френското правителство е готово с откриването на новите консулски служби. Чрез специално постановление на Първия консул на Републиката от 29 фруктидор год. 10 (16 септември 1802 г.), подписано от Наполеон и от държавния секретар Югас Маре, в по-важните пристанища на Черно море и в централните градове на крайбрежните райони се откриват три генерални комисарства и шест вицекомисарства. Терминологията естествено е променена, понеже понятието „консулство“ (респ. „вицеконсулство“) по онова време е запазен периметър за най-висшата власт в държавата. За седалища на генералните комисари са определени Яш, Херсон[21] и Синоп, а на вицекомисарите – Букурещ, Галац, Варна, Севастопол, Требизонд (дн. Трабзон в Турция) и Хераклея (дн. Ересли в Турция). Със същото постановление са посочени и

---

[17] *В. Паскалева.* Цит. съч., с. 57; *А. Садулов.* Цит. съч., с. 196.

[18] Recueil d'actes internationaux..., p. 52.

[19] Ibidem, p. 52.

[20] Ibidem, p. 53.

[21] Става дума за Одеса, където е установено това генерално комисарство.

новоназначените на тези постове агенти, като за Варна е определен Луи Паран[22].

Възстановяването на френската консулска и търговска мрежа в Леванта се осъществява почти по плана, наложен от Директорията преди Египетската кампания и скъсването на дипломатическите отношения със султана[23]. Новото обаче е чувствителното увеличаване на консулското присъствие в черноморския регион, постигнато чрез договора от юни 1802 г. и посоченото вече постановление. Някои от тези „черноморски" резиденции (като Яш и Букурещ, например) са съществували и преди войната, но има и такива, които е трябвало тепърва да се изграждат. Всъщност промяната за Яш и Букурещ се състои в разменената им роля – за разлика от преди войната, сега генералното комисарство е в Яш, а постът в Букурещ е понижен в ранг вицекомисарство. Причината за промяната е по-важната стратегическа позиция на Яш на границата между двете дунавски княжества и близостта на този град до Русия. Сред новите в региона са резиденциите във Варна, най-голямото пристанище по Западното Черноморие и Галац, важен център по Долния Дунав. На анадолското крайбрежие на Черно море Фуркад-старши, служител с опит в кариерата, е натоварен да открие ново генерално комисарство в Синоп, на което са подчинени вицекомисарствата в Ерегли и Трабзон.

В своята черноморска политика в началото на XIX в. Наполеон преследва преди всичко търговски цели и интереси. Разгръщането на търговията в този регион, както и в Леванта като цяло, се явява за френските политически среди важен спасителен път към нови суровини и капитали за изпадналата в криза след революцията и дългите войни френска икономика. Съвсем не случайно новоназначените агенти се титулуват „комисари по търговските отношения" и са на пряко подчинение към специалния търговски отдел на Френското външно министерство, по онова време оглавяван от Д'Ерман.

Постановлението от 29 фруктидор год. 10 е последвано от други две, с които се доизграждат черноморските резиденции и които ясно очертават тяхното място в структурата на френската консулска мрежа в Леванта. В 4-тия допълнителен ден на год. 10 (21 септември 1802 г.) са определени заплатите на комисарите, а на 3 месидор год. 11 (22 юни 1803 г.) – максималните заплати, до които могат да достигнат техните първи помощници-драгомани[24]. Към лятото на 1803 г. драгомани и то временно са назначени само в Ерегли, в Трабзон и в Галац, а предстои назначаването на такива в Синоп и във Варна. Всъщност възстановяването на френския драгомански институт в Османската империя като цяло започва още в края на м. октомври 1802 г., но процесът протича твърде бавно и мъчително, понеже липсват достатъчно добре подготвени кадри. Затова на първо време за целта се подбират хора из търговските среди, а често изборът попада и на местни гърци и евреи – бератлии. Такава е практиката и в Черноморието, където трудностите

---

[22] M. A. E., Personnel, vol. 10.

[23] *J. Baillou.* Op. cit., p. 399.

[24] M. A. E., Personnel, vol. 10.

са още по-големи. Но и тук при определянето на драгоманските заплати не се прави разлика с другите постове в Леванта. Специално се отбелязва, че те не трябва да са по-ниски от тези на драгоманите в Родос, Латаки, Кандия и Дарданелите понеже поне на първо време черноморските френски резиденции като нови са по-трудни за обслужване. Във Варна драгоманската заплата възлиза на 2400 фр. годишно, толкова, колкото е и в Родос, а в Синоп е най-висока за района – 4000 фр., толкова, колкото е и заплатата на драгомана в генералното комисарство в Солун[25].

Годишната заплата на Луи Паран е фиксирана на 6000 фр. Толкова получават и другите вицекомисари в Черноморието с изключение единствено на Флюри в Букурещ със заплата 9000 фр. А сред генералните комисари най-високо е заплатен Боси в Яш – с 18 000 фр. годишно, което още веднъж доказва най-високия статут на тази резиденция в района на Черноморието[26]. И за да бъдат още по-красноречиви всички тези цифри, то редно е те да се съпоставят с данните за размера на заплатите на висшия състав във френската легация в Константинопол. Новият френски посланик в Константинопол е генерал Брюн, един от известните Наполеонови офицери[27], назначен на този пост на 11 септември 1802 г. Неговата годишна заплата възлиза на 150 000 фр., плюс 40 000 фр. за лични разходи по установяването и още 60 000 фр. еднократно за закупуване на мебели и за обзавеждане на резиденцията в Пера. Следващите по ранг френски дипломати в турската столица са с далеч по-скромни възнаграждения, напълно съпоставими с тези на комисарите: първият секретар на посолството получава 12 000 фр. годишно, вторият – 8000 фр., третият – 5000 фр.[28]

През септември 1802 г. подготовката по завръщането на френското дипломатическо представителство в Константинопол и в главните центрове на Османската империя тече с пълна сила. Веднага с назначаването на посланика и на комисарите се прави нужното по техния прием в империята. Експедитивността на Франция дори впечатлява и доказва, че това е въпрос с приоритетно значение за френската външна политика. На 10 септември с.г., т. е. пет дни преди да изтече 80-дневния срок за ратификация на договора от юни и шест дни преди да бъде издадено постановлението за назначаването на комисарите в Черноморието, техните имена са вече ясни за Талейран и той ги съобщава на Пиер-Жан-Мари Рюфен в турската столица с изричното настояване в най-кратки срокове да се издействат от Портата бератите, нужни за установяването на комисарите и вицекомисарите, след което да

---

[25] M. A. E., Personnel, vol. 10 — Постановление от 3 месидор год. 11 и недатиран доклад с аргументация към постановлението.

[26] Ibidem — Постановление от 4-ти допълнителен ден на год. 10-та.

[27] Често прилагана от Бонапарт практика е да се назначават верните нему генерали за посланици на Франция в различните държави.

[28] M. A. E., Personnel, vol. 10 — Постановления от 24 и 29 фруктидор год. 10 (11 и 16 септ. 1802 г.).

им се разпратят по техните резиденции. Министърът вече е инструктирал новоназначените агенти, но моли Рюфен като човек, който има отлични познания за търговията, за нравите и порядките в региона да им даде конкретни указания. От писмото на Талейран до френския шарже д'афер в Константинопол добре личи голямата загриженост на министъра (а и лично на Наполеон) за бързото установяване на тези постове. Талейран иска да бъде държан в течение на преговорите по получаването на бератите[29].

Целият състав на легацията, комисарите и вицекомисарите по търговските отношения в Леванта са поканени да се явят на 7 октомври 1802 г. в Тулон с готовност да се качат на корабите и начело с ген. Брюн да отплават към Константинопол. Според последните инструкции агентите трябва да придружат посланика и да са при него до момента, в който получат от турското правителство своите берати или екзекватури, а след това веднага да се отправят към новите си резиденции. В Тулон на уречената дата са поканени и новоназначените драгомани[30].

Внушителната група новоназначени френски дипломати от легацията в Константинопол и от комисарствата в Османската империя, начело с посланика Брюн отплава по тържествен начин от Тулон на 29 ноември 1802 г. с два кораба, ескортирани от една фрегата и от една корвета. Бонапарт иска да предаде пълен блясък на цялата мисия, за да напомни в Истока за своята сила. И наистина обстоятелствата са благоприятни. Пътуването е спокойно поради мира с превърналата се в „морско страшилище" за французите Англия, а мощта на корабите не дава никакъв шанс на ширещите се по Средиземно море пирати. По пътя някои от комисарите слизат в своите резиденции, но повечето остават в компанията на посланика, за да могат лично да си получат бератите в Константинопол. При пристигането обаче турската столица ги посреща с върлуваща чума и слаби, но все пак всяващи страх земетресения. На 6 януари 1803 г. корабите акостират в Пера и въпреки сложните обстоятелства генералът организира впечатляваща церемония при слизането на брега и встъпването в длъжност. Брюн слиза от кораба си на следващия ден под тържествени артилерийски залпове, а султанът следи със скрит интерес от терасата на своя дворец цялата процесия. Всъщност няма нищо самоцелно в поведението на посланика. Целта е да се внуши респект към мощта на Франция, защото само така биха били постигнати важните задачи пред френското дипломатическо и търговско присъствие в Леванта. На 9 януари, придружен от целия състав на легацията, ген. Брюн присъства на тържествената служба в катедралата Сен Луи, а на 10-и той официално влиза в дипломатическите си функции като посреща в Пера княз Калимах, който прави посещението от името на Великия везир[31].

---

[29] M. A. E., Correspondances Consulaires et Commerciales (CCC), Constantinople, t. 74, f. 255.

[30] Ibidem, f. 261, 264.

[31] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 290-291 ; *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune à Constantinople (1803-1805). – RHD, № 18, 1904, 53-54 ; *J. Henri-Robert.* Dictionnaire..., p. 76.

По причина на чумната епидемия първоначално част от комисарите остават на корабите, но студът и снегът в скоро време прекъсват болестта и те слизат на брега в очакване на своите берати. Корабите обаче остават, за да ги изчакат и отведат всеки до неговата нова резиденция[32].

Три са основните цели, към които се стреми ген. Брюн по време на своето посланичество. На първо място това е получаване на пълното парично обезщетение за вредите, нанесени на французите в империята по време на последната война. Очевидно вредите, понесени от френските търговци в Турция, както и от самия дипломатически корпус не са никак малки и това е болен проблем за френската администрация. Втората важна задача е свързана с фиксирането на вносното мито на френските стоки. Франция иска да го свали на 3%, както е то по силата на капитулациите от 1740 г., докато Турция държи за 5% както е по по-старите договорености, възстановени с чл. 7 на договора от юни 1802 г. По този въпрос Брюн се стреми да спечели доверието и подкрепата на гръцките фанариотски фамилии във Влашко и Молдова заради тяхната власт, влияние пред Портата и богатство. И третата, но в никакъв случай не на последно място поставена цел е свързана с постигането на реална свободна навигация в Черно море за френските търговски кораби, такава, каквато Англия вече има по силата на договора си с Османската империя от 1799 г.[33] Така програмата на генерала-посланик в Константинопол очертава една изцяло търговска активност, безспорно инспирирана и подкрепяна от Бонапарт и от министър Талейран. Дипломатическата преписка от епохата ясно очертава изключителната чувствителност на Първия консул на Републиката по въпроса за френското проникване в Черноморието и за осъществяването на чл. 3 от договора от юни 1802 г.

Министър Талейран полага особени грижи за добрата подготовка на изпратените в империята френски агенти. Освен молбата към Рюфен, който с готовност приема да контактува с новоназначените и да им предаде своя опит[34], министърът се разпорежда да бъдат изпратени в турската столица още по време на пътуването на групата пакети с материали, които да са в полза на бъдещата дейност на комисарите и на драгоманите. За всеки агент е подготвен пакет, който съдържа подробна частна инструкция, екземпляр от „Кралската наредба от 3 март 1781 г., отнасяща се до консулствата, пребиваването, търговията и корабоплаването на поданиците на френския крал в търговските и пристанищни центрове на Леванта и на Барбария“[35], екземпляр от капитулациите и няколко постановления, чието изпълнение се въз-

---

[32] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 290-291.

[33] *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune..., p. 56, 57, 61-66.

[34] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 270.

[35] Ordonnance du Roi concernant les consulats, la résidence, le commerce et la navigation des sujets su Roi dans les échelles du Levant et de Barbarie. 3 mars 1781. Paris. Imprimerie Royale. M. DCCC XLIII (1843). Това е най-подробната наредба в обем от 122 стр., която има пряко отношение към френското търговско и политическо проникване в провинциите на Османската империя, прилагана както преди, така и след Великата френска революция.

лага именно на комисарите и на драгоманите[36]. Материалите, макар и със значително закъснение пристигат в Константинопол през март 1803 г. и веднага са разпратени по резиденциите[37]. Всичко това още веднъж подсказва сериозната подготовка на френската страна и големите надежди, които тя възлага на резиденциите в Леванта.

Не по-малка загриженост още от самото начало показва и посланикът Брюн. Докато комисарите очакват своите берати в Константинопол той ги снабдява със специални кутии с печат за всеки пост и с циркулярни писма, които в детайли разясняват задачите, към които трябва да се стреми френското дипломатическо присъствие в региона[38]. Генералът приканва агентите към „активна, доверителна и искрена" кореспонденция с него. Той им предава желанието на правителството чрез откриването на тези постове да се преодолее по категоричен и „победоносен" начин чуждата (и най-вече английска) конкуренция в региона и да се установи тук френско надмощие. Посланикът убеждава своите дипломати, че това е възможно след „големите победи на френската армия, а и след сключването на един славен мирен договор" и че трудът им няма да отиде напразно, понеже френското правителство полага особени грижи за разрастването на търговията и на занаятите[39].

Не липсват и конкретните указания към комисарите: „И тъй като в държавата, която с вас ще обитаваме са слабо познати новостите в индустрията, но пък е запазена традицията и си заслужава да се изучат повечето от местата, където ще живеем и които са неизвестни за нас във всяко отношение – пише Брюн в циркулярно писмо от 18 плювиоз год. 11 (7 февруари 1803 г.) – ... заемете се граждани още от вашето пристигане, заемете се с постоянна грижа да разкривате кои клонове от търговията могат да се развият в чужбина, кои са произведенията, полезни и нови, които могат да се използват за нуждите на нашите фабрики и за обществена полза. Тези последните са в голямо количество в Османската империя: дървен материал, коноп, мед и други минерали, вълна, памук, аромати, медицински опиати и т. н."[40] Комисарите са призвани да изучат още тайните на местните занаяти, технологиите при тъканите и боядисването на платовете, оръжиепроизводството, обработката и боядисването на кожата сахтиян, дори домашното обзавеждане, строителството, земеделието (редуването на посевите и земеделските сечива), *местното мореплаване (формата на лодките и корабите, веслата)*. Всички тези бележки според посланика трябва да оформят един богат „корпус от изследвания", който да се представи на френското правителство и да се ползва при първа нужда. И в замяна на всеотдайността на комисарите и на

---

[36] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 285.
[37] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 318.
[38] Ibidem, f. 291.
[39] Ibidem, f. 292.
[40] Ibidem, f. 292-293.

тяхната вярна служба на Родината, Брюн им обещава своята безрезервна подкрепа, още един стимул за всеки от тях[41].

Ген. Брюн призовава комисарите да възстановят в резиденциите си институцията на търговските депутати, добре функциониращa в Османската империя в годините преди войната. Още на 22 януари 1803 г. самият той провежда събрание на френската търговска общност в Константинопол, на което засвидетелства своите надежди за по-активното включване на търговското съсловие при осъществяването на френската кауза, за нуждата от разширяване на френската търговия в региона[42]. По същия модел комисарите по места трябва да свикат събрания на френските търговци, установили се в провинцията, да проведат избори, на които да се изберат по един или двама депутати, които да са непосредствената връзка между комисарството и търговската общност. В миналото тези длъжности са били платени. През 1803 г. френската държава не може да си позволи подобен разход, но потребността от възстановяването на институцията е безспорна и посланикът апелира за това[43].

На 26 февруари с.г. повечето от новоназначените агенти в Леванта, с изключение на тези в Черноморския район, вече снабдени с берати, потеглят към новите си резиденции. Заемането на постовете и сега става изключително тържествено, с голяма доза показност. Не така обаче стоят нещата в Черноморието, където трудностите тепърва предстоят. Все още не са получени техните берати от Високата порта, а и зимният сезон тук е тежък и продължителен. За първите няколко седмици в Константинопол агентите преживяват суровите пристъпи на зимата, много студ и сняг, едно леко земетресение и стават свидетели на два големи пожара[44]. В началото на март климатичните условия са вече по-добри и е възможно пътуването към резиденциите, но сега единственият проблем остават бератите, които са поискани отдавна, а все още не са получени от Портата[45].

Съгласно инструкциите на Талейран, още през м. октомври 1802 г. Рюфен се заема с подсигуряването на бератите на комисарите. От правителствената канцелария в Константинопол обаче му поставят условието те да бъдат заплатени и това е първата пречка напълно в стила на ориенталската административна практика. Необходимо е спешно да се внесе значителен аванс. Рюфен прави нужното, но очаква всеки от комисарите при пристигането си в Леванта да му възстанови разходите[46].

---

[41] Ibidem, f. 292-293, 294-295.

[42] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 290-291. Сведение и протокол от срещата на ген. Брюн с френските търговци в Константинопол, проведена на 2 плювиоз год. 11 (22 ян. 1803 г.).

[43] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 315. Циркулярно писмо на ген. Брюн до комисарите и вицекомисарите в Леванта от 22 вантоз год. 11 (13 март 1803 г.).

[44] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 74, f. 297-299.

[45] Ibidem, f. 304.

[46] Ibidem, f. 270.

Преодоляването на финансовия проблем е само началото, понеже бе-ратите и след неговото разрешаване се бавят. Причината се крие в нежела-нието на Русия да допусне Франция до Черноморието и в инертността на Османската империя, която по този начин иска да избегне руската враждеб-ност. Русия създава реални пречки още от самото начало, понеже винаги е възприемала Черно море като голямо вътрешно езеро, принадлежащо един-ствено и само на нея. „Епаминуда", първият френски кораб, който преми-нава през Босфора в тържествен рейс под погледа на Рюфен наскоро след подписването на мира от юни 1802 г. пътува към Одеса и е подложен на изключителни проблеми заради документите си. От този момент насетне главоболията редовно съпътстват френските кораби в Черно море, което дава основание на посланик Брюн да предложи на министър Талейран на подобни пречки да бъдат подложени и руските кораби във френските тери-ториални води[47].

Но въпреки проблемите Франция запазва и отстоява своите претенции към Черноморието, които са подсилени от английското съперничество и от вече постигнатия английски достъп до този район на Леванта. Нов допъл-нителен аргумент ген. Брюн получава и от отправеното по онова време ис-кане на Холандия за свободна навигация в Черно море, получено бързо и без проблеми[48]. В крайна сметка повечето от френските постовете в района са създадени, а други (сред които е и Варненската резиденция) продължават да изпитват изключителни трудности.

Интересна е съдбата на Луи Паран – първия назначен във Варна (а и въобще в български град) френски консул („комисар"), превърнал се в емб-лематична фигура за епохата и за региона, в който преминава краткият му, но пълен с интересни събития живот. Роден е през 1773 г. в малък френски провинциален град. Паран е възпитаник на престижното училище „Екол нормал", но не е известно дали има време да го завърши, понеже в първите години на Революцията се включва в четири последователни военни кам-пании, в които се представя като „добър войник". Проявява от млада въз-раст писателски талант, а и учудваща находчивост, осигурила му покрови-телството на влиятелни люде, с чието съдействие той влиза в дипломацията. Не без перипетии Паран започва кариерата си като първи назначен в мол-давската столица Яш френски консул (1797). През последните години на XVIII и началните на XIX в. съдбата „го превежда" на няколко пъти през източните български територии на път от Константинопол към Влашко, Мол-дова и обратно. През 1802 г. на връщане от турската столица към Париж минава през Варна, и то съвсем наскоро преди датата, когато е назначен официално за първи френски комисар в този град. В Османската империя Паран преживява малко щастливи мигове и много повече ужаси, дори из-питва тегобите на османските затвори по времето на Наполеоновата „Еги-

---

[47] Ibidem, f. 304-307.

[48] M. A. E., Correspondances politiques, Turquie, t. 206.

петска кампания". И всичко това, редом с кървавите погроми на аяните и на кърджалиите в „България и Румелия", чийто съвременник и свидетел е младият французин, ще мобилизират цялата му енергия за каузата да се „отърве" от варненския пост[49].

На 17 август 1803 г. Паран пристига в Букурещ, където поради ангажираността на титуляра там Флюри и по нареждане на министър Талейран временно трябва да изпълнява същите комисарски функции, с каквито вече е натоварен за Варна. Но с намесата на посланик Брюн разпореждането се променя. В Букурещ остава Сент-Люс, а Паран трябва незабавно да се отправи към Варна. Той обаче използва настъпването на лошия зимен сезон и отказа на Портата да издаде берат за поста във Варна и остава още няколко месеца във влашката столица, а по-късно се сдобива с министерското благоволение да се премести в Константинопол, където да изчака удобния за установяване в черноморския град момент. В Константинопол Паран пристига около 20 март 1804 г. и прекарва там година и половина уж в изчакване на този момент, а всъщност – в постоянни опити да се сдобие с друго назначение, което най-сетне става факт. На 3 септември 1805 г. той е изпратен временно в Генералното комисарство в Яш, на път за което е поредният му преход през българските територии. През август 1806 г. е отново в Букурещ, където малко по-късно намира смъртта си повален от жлъчна дизентерия. Умира на 15 ноември същата година[50].

В Константинопол, в очакване на берат за Варна или на нови разпореждания, през м. юли 1804 г. Луи Паран полага клетва заедно с другите комисари по търговските отношения в Леванта и получава специални инструкции[51]. Въпреки трудностите, Франция не се отказва от намерението да разкрие и оживи своите черноморски представителства, в това число и варненското вицекомисарството, като особено настоятелни по този въпрос са министър Талейран и лично Наполеон Бонапарт. Очевидно добре оценявайки променената ситуация през 1805 г., с циркулярно писмо от 25 юли с. г., Талейран приканва четирима от агентите в Леванта, които все още не са по постовете си, включително назначените във Варна Паран и в Галац Мартен[52], незабавно да се отправят към своите резиденции или в противен случай да

---

[49] На основните моменти от интересната биография на Паран най-подробно се спирам в статията си: *И. Русев.* Луи Паран – първият френски консул на Варна и неговата дипломатическа мисия на Балканите в края на XVIII и началото на XIX в. (под печат в сб. в чест на проф. Дойно Дойнов).

[50] *И. Русев.* Цит. съч.

[51] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 443.

[52] За пръв вицекомисар в Галац е определен Мешен. От 4 юни 1803 до 19 апр. 1804 г. Мешен е в Яш, където замества Шарл Флюри (Фльори-старши), титуляра на това генерално комисарство, но после подобно на Паран, понеже няма издаден от Портата берат за Галац се установява в Константинопол: M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 223. От год. 13 (1804-1805 г.) на поста в Галац е назначен Мартен, дотогава вицекомисар в резиденцията на Дарданелите: Almanach Impérial pour l'An XIII, présenté à Sa Majesté l'Empereur, Par Testu. A Paris. p. 124.

се завърнат в Париж. От документа личи голямата загриженост на правителството и най-вече на Наполеон тази заповед да се изпълни по възможно най-бързия начин[53].

Макар и да не е във Варна, чрез своята богата кореспонденция Паран оставя ценна информация за града и за района, понеже самият той не престава да следи събитията тук във времето когато дори и от разстояние изпълнява функциите си на варненски „вицекомисар по търговските отношения", пост на който е титуляр, независимо дали е в Париж, Букурещ, Константинопол или Яш през некраткия период от 16 септември 1802 г. до 18 март 1806 г. На тази последната дата с официално постановление на Наполеон Паран е назначен за „вицекомисар по търговските отношения" в Букурещ[54].

Най-много сведения за Варна и за българските събития откриваме в писмата на Луи Паран до министър Талейран и до посланик Брюн от есента и зимата на 1803-1804 г. По данните на френския вицекомисар, варненският управител (аянин) наскоро е загинал и през късната есен на 1803 г. (а навярно и преди това) властта в града се оспорва с оръжие между „пашата на Силистра и агата на Русчук"[55]. Става дума за двамата големи съперници в североизточните български земи през първото десетилетие на XIX в. – русенския аянин Исмаил Тръстениклиоглу и силистренския Йълъкоглу[56]. Очевидно продължилите години наред размирици са дали своя разрушителен отпечатък върху Варна, такава каквато за последно я е видял лично Паран през септември 1802 г. на път за Париж. Всъщност това е годината – „връхна точка в анархията", през която Портата оставя без всякакви свои сили Румелия и земите на север от Балкана[57]. И вероятно под тези преки впечатления в кореспонденцията на вицекомисаря градът е представен с най-черните краски: „Варна е известна в цялата Турска империя с бунтовете и варварството на своите жители. Тя е ужасът за съседните области, където не се говори за нищо друго освен за прясна кръв. Дори и най-привикналите на несгоди пътешественици преминават оттам треперейки и би било трудно да се намери сред тях дори един единствен, който срещу най-големи облаги би пожелал да направи престой. Един руски консул там вече загина от насилствена смърт при изпълнение на служебните си задължения, а двама комисари от същата нация бяха последователно оскърбени и малтретирани през последната година. Местните хора не познават никаква отговорност, никакво подчинение. Те си позволяват в пълния смисъл на думата произволите,

---

[53] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 133.

[54] M. A. E., Personnel, vol. 10 – Lois et décrets 1802-1808.

[55] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 389. Сведението за неотдавнашната смърт на варненския аянин се съдържа в писмо на Паран до ген. Брюн с дата 22 вандемиер год. 12 (15 окт. 1803 г.).

[56] Най-подробно по въпроса в: *А. Ф. Миллер.* Мустафа паша Байрактар. Оттоманская империя в начале XIX века. Москва-Ленинград, 1947; *Щ. Атанасов.* Селските въстания в България към края на XVIII и началото на XIX в. и създаването на Българската земска войска. С., 1958; *В. Мутафчиева.* Кърджалийско време. С., 1993.

[57] *В. Мутафчиева.* Цит. съч., 277-289.

привични за варварските орди. Научени да се избиват помежду си дори поради най-малката причина, те не почитат живота на чужденеца, възприемат безнаказаността като свое право, като своя свещена чест и дори ако чуждият служител изяви там своите най-справедливи претенции, ако поиска елементарно удовлетворение ще бъде погубен безвъзвратно. Накрая нещо много характерно, което само по себе си показва техния ужасен характер: те никога не ви питат как сте със здравето, а се нахвърлят отгоре ви готови да ви убият, като тозчас поставят ръка върху един от пищовите си ..."[58]

Зад това описание на Варна, направено от Паран, прозират и личните му мотиви да се спечели съчувствието на по-висшестоящите, които да отложат това негово пътуване към новата резиденция. В друго свое изложение той е по-снизходителен към варненци и обяснява свирепите им нрави с тежкия живот и с инстинкта за самосъхранение. Само така те са успели да устоят на повсеместните в провинцията грабежи и пожари и да превърнат Варна „в силно желана цел от всички разбойници в страната"[59]. Но редом с пристрастията на Паран при коментиране на фактите, вън от съмнение остава неговата добра осведоменост за това какво става оттатък Дунава и по-специално във Варна. Интересно е сведението, което той дава за наличието на руски консул в града, както и на други руски служители там през 1802-1803 г.

Засега руските архиви мълчат по този въпрос. Известно е, че през 80-те години на XVIII в. е направен първият опит за откриване на руско консулство във Варна. С указ на руската императорска канцелария от 19 август 1784 г. за консул в града е назначен майор Георгий Милкович, определена е заплатата му, фиксирани са немалки допълнителни средства за наемане на жилище и за разходи по настаняването, предвидена е и заплата на драгоман в резиденцията[60]. Г. Милкович обаче прекарва цели две години в Константинопол в напразни надежди да бъде допуснат да се установи във Варна, с което на практика този опит на руската страна се проваля. Цялата тази сериозна подготовка подсказва, че първоначално Високата порта е дала своето съгласие за откриване на новия руски пост във Варна, а след това оценявайки военностратегическото местоположението на града и опасността от нарастващото руско влияние в българските земи е анулирала собственото си решение. Още повече, че подобен сценарий вече се повтаря след като няколко години по-рано (през декември 1780 г.) по руско и френско настояване Портата ту се съгласява, ту после отхвърля решението си за откриване на руско консулство в Силистра[61].

---

[58] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 390-391.

[59] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 61-63.

[60] *В. Уляницки.* Русские консульства за границею вь XVIII веке. Ч. 1. М., 1899, с. 651; *Т. Стоилова.* Първи опит за откриване на руско консулство в българските земи. – Военноисторически сборник, 1983, № 2, с. 204; *В. Тонев.* Българското Черноморие през Възраждането. С., 1995, 26-27.

[61] *П. Митев.* Първият опит за откриване на руско консулство в българските земи – във Варна или в Силистра? – ИПр, 1991, № 8, 53-57.

И все пак през 1802-1803 г. във Варна има руски консул, който загива от насилствена смърт, както и още двама руски агенти, които по чудо се спасяват от смъртта, твърди категорично Паран, и не можем да подминем без внимание това негово сведение, което той на няколко пъти отбелязва с все по-голяма категоричност[62]. Много е вероятно веднъж даденото съгласие на Портата за откриване на руската консулска резиденция във Варна все пак да е оползотворено в един по-късен момент – например във време на засилени руски позиции в района на Черноморието, каквито безспорно са последните години на XVIII и първите на XIX в. За смъртта на руския консул и за терора над неговите помощници Паран обвинява анархията и варварските привички на местните жители и дали точно този инцидент не е причината руското консулство във Варна да е възстановено отново почти 50 години по-късно, през 1847 г.[63]

Трудностите от руския опит за установяване на консулство във Варна се повтарят и с френското комисарство в града, подробности за което научаваме в детайли от кореспонденцията на Луи Паран. След безспорното право на свои резиденции в Черно море, което Франция получава от Османската империя по силата на чл. 3 на договора от юни 1802 г. се оказва, че нещата не изглеждат така лесни и бързи. Високата порта всячески възпрепятства разкриването на новите постове във Варна, в Галац, в Ерегли, бави бератите и на други френски представители в района, въпреки че по наложената от турската страна практика те трябва добре да се заплащат от самите агенти. Ген. Брюн своевременно изпълнява нареждането на министър Талейран и иска от Портата берат за Варна, но още през ноември 1803 г. Паран изказва предположението, че поради тежката ситуация в България посланикът няма да успее да го подсигури с този важен документ[64]. Така и става. На 24 януари 1804 г. Брюн получава първия отказ на турското правителство, а Паран е доволен, че това е потвърждение на неговите твърдения: „... постът във Варна не е осъществим“[65].

Като причина за отказа на Високата порта се изтъква позицията на Русия, която макар и да няма това силно влияние в момента, си остава важен фактор в района. В писмо от 27 жерминал год. 12 (17 април 1804 г.) Паран пише на Талейран следното: „Мотивите на Високата порта или поне тези, които тя е заявила (пред посланик Брюн – б. а., И. Р.), противопоставяйки се на установяването на вицекомисарство във Варна не са тези, или по-точно са много по-сериозни отколкото си ги представях. Те съчетават неудобствата, неизбежните опасности на селищата в района с политическите мотиви, вече напразно отстоявани от най-влиятелната сила в тази страна, Русия, чиито искания турското правителство винаги отклоняваше, а дивото население

---

[62] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 429-430; M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 61-63.

[63] *В. Тонев.* Цит. съч., с. 28.

[64] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 395, 398.

[65] Ibidem, f. 408.

на Варна *на два пъти* (курсив мой – И. Р.) отблъсна със сила и сеч нейните опити..."[66] Макар и деликатно, тук за пореден път е загатнат въпросът за злополучната съдба на руския консул във Варна, дори се отбелязват два такива неуспешни опита от руска страна за установяване на резиденция в града. И по-нататък Паран продължава в същия тон: „Ако все пак посланикът (ген. Брюн – б. а., И. Р.), по силата на някои благоприятни обстоятелства и както той самият ми беше казал, че се надява да преодолее съпротивата на Високата порта, тази последната не само, че не би могла да гарантира личността на комисарите от свирепостта на варненци, но така също и ще разчита на тях да възстанови в действителност своята власт на място. Няма и най-малък признак, че съдбата на френските агенти във Варна би била по-щастлива от тази на двамата руски агенти (тук броят им е редуциран от трима на двама – б. а., И. Р.), от които единият бе пренесен в жертва, а другият почти линчуван от слепия гняв на жителите."[67]

Отказът на Портата за откриване на френско вицекомисарство във Варна (както и в други части на балканските провинции на империята), аргументиран с обстоятелството, че Русия не би била съгласна с това, не е новост в османската дипломатическа практика, нито ще бъде за последен път използван аргумент. През 80-те години на XVIII в. с подобен отказ се сблъсква първият руски опит за установяване на консулство във Варна, понеже нито една европейска страна не разполага по онова време с такова в града, са обясненията получени от посланика в Константинопол Я. С. Булгаков[68]. През 1842 г., въпреки настойчивото искане на френския външен министър Франсоа Гизо за откриване на консулство на Франция в София, тогавашният посланик Буркене получава твърдия отказ на Портата със същия мотив[69].

Независимо от проблемите, повишеният за заслуги в маршалски чин през 1804 г. посланик Брюн продължава да настоява пред Високата порта за берата, нужен за Варна, но и през април, и през май с.г. резултатът е все отрицателен. По думите на посланика, турските министри твърдо отстояват пред него становището, че не е възможно да се установи френското вицекомисарство в този град[70]. Поредният официален отказ е получен на 12 прериал год. 12 (1 юни 1804 г.)[71]. Тези проблеми водят до постепенна промяна в позицията на Талейран и на Брюн (не без внушенията и на Паран), че може да се отложи установяването на тази резиденция. Освен упорството на Портата, причина за това се явяват възобновената през 1803 г. война с Англия, която се води главно по море[72], а така също и очертаващата се кри-

---

[66] Ibidem, f. 429-430.

[67] Ibidem, f. 430.

[68] *П. Митев.* Цит. съч., с. 57.

[69] На този интересен епизод от френско-турските дипломатически отношения през XIX в., непознат засега в нашата литература, ще се спра по-обстойно в моя бъдеща публикация.

[70] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 196; 222.

[71] Ibidem, t. 76, f. 121-123.

[72] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 17-20 – Циркулярни писма от ген. Брюн до

за в търговските контакти на Франция. В писмо до посланика от 14 ноември 1803 г. Талейран пише, че „...поради моментната стагнация в търговията на Франция резиденцията във Варна не е толкова значима“ и нарежда вицекомисарят Паран да се отправи от Букурещ директно в Константинопол, където да остане на разпорежданията на Брюн до момента, в който ще бъде възможно и безопасно установяването му във Варна[73].

През зимата и пролетта на 1803-1804 г. от Букурещ Паран следи внимателно събитията в българските земи и във Варна. Предстои му пътуването към Константинопол, а и длъжността, която го очаква рано или късно във Варна повелява това. Освен за съперничеството за пристанищния град между русенския аянин Тръстениклиоглу и силистренския Йълъкоглу и за скорошната смърт на „агата на Варна“, най-вероятно следствие от това съперничество, от кореспонденцията на Паран по онова време научаваме още за „насилствения акт, с който агата на Русчук (русенският аянин – б. а. И. Р.) неотдавна постави там един комендант от своя отряд“[74]. Очевидно в това аянско съперничество за Варна в последните месеци на 1803 г. превес взема Исмаил Тръстениклиоглу.

Сведенията, дадени от Паран допълват вече известното по въпроса и очертават съдбата на Варна по онова време. Размириците в района започват още през октомври-ноември 1802 г., но най-напред сблъсъкът е за Силистра между Йълъкоглу и Осман паша Грузинеца. Подкрепян от Портата, първият от тях овладява Силистра и Силистренско и много скоро след това, отблъснат от отрядите на Исмаил Тръстениклиоглу, се насочва към северните райони на Добруджа, като достига и налага контрола си дори над Тулча. През 1803 г. е кулминацията на сблъсъците между двамата – русенският аянин овладява почти цяла Добруджа, а подчиненият нему Пехливан ага, новоназначен за аянин на нахията Добруджа, завзема и оплячкосва редица важни градове и пристанища в района като Мангалия, Балчик, Каварна и Варна. За Йълъкоглу остава само Хаджиоглу Пазарджик (дн. гр. Добрич) – един град, който той владее до пролетта на 1805 г., когато и този бастион е превзет от разградския аянин, верният на Исмаил Тръстениклиоглу Мустафа Байрактар[75]. По-късно (през 1807 г.) Мустафа Байрактар ще стане „паша“, ще наследи покровителя си Исмаил след неговата смърт и дори ще се намеси в общоимперските събития, за да стигне до великото везирство в столицата Константинопол, но и за да намери там своята смърт[76].

комисарите и вицекомисарите в Леванта и Черно море с дати 4 и 10 месидор год. 11 (23 и 29 юни 1803 г.) относно започналата война с Англия; M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 389 – Писмо на Паран до ген. Брюн с дата 22 вандемиер год. 12 (15 окт. 1803 г.).

[73] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 81 – Писмо от Талейран до ген. Брюн, 22 брюмер год. 12 (14 ноем. 1803 г.).

[74] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 398 – Писмо на Паран до министър Талейран с дата 19 фример год. 12 (11 дек. 1803 г.).

[75] История на Добруджа. Т. 3. Под ред. на Стр. Димитров, Н. Жечев, В. Тонев. С., 1988, с. 126.

[76] *А. Ф. Миллер.* Цит. съч.

И така, Варна е превзета през 1803 г. най-вероятно от отряда на Пехливан ага, а както бележките на Паран допълват картината, това е станало „със стрелба". По същото време в града са се намирали френският бригаден генерал Льокюзер и английският посланик в империята Лорд Дрюмон. И двамата оцеляват в тежката ситуация, но като по чудо. Ген. Льокюзер се среща и запознава с Паран в Букурещ. Той пренася неговата кореспонденция. Във Варна генералът остава два дена, където става свидетел на размириците и на избиването на много хора[77]. Льокюзер е вероятно от онези френски офицери-емисари, които изпълняват своите военни мисии в Османската империя по същото време и на които султан Селим III възлагат големи надежди за успеха на своите реформи. Интересна е и новината за английския посланик, посетил Варна на път за влашката столица. Животът на Лорд Дрюмон в смутните събития е спасен от придружаващите го охранители. Към 26 ноември 1803 г. той е вече в Букурещ, където е бил радушно посрещнат от влашкия княз. Лорд Дрюмон пътува за Лондон[78].

Въпросите, свързани с аянските съперничества в Дунавска България, с Осман Пазвантоглу, с Исмаил Тръстениклиоглу и със сблъсъка между двамата, с опустошенията, до които водят тези конфликти продължават да вълнува Луи Паран дори когато той повторно се завръща в Яш и в Букурещ. Пак тогава консулът обсипва френското Министерство на външните работи с подробни доклади за приготовленията на руснаците за поредната война с Османската империята, избухнала като по ирония на съдбата в месеца на неговата смърт.

Междувременно обаче настъпват някои важни промени във френско-турските отношения. През 1804 г. Наполеон Бонапарт произвежда Брюн в чин маршал и го удостоява с титлата „Голям кавалер на Почетния легион"[79]. Това е признание за заслугите на посланика, успял да възвърне авторитета на Франция в Леванта въпреки тежката за страната му международна обстановка. През същата година и самият Наполеон узаконява абсолютната си власт, достигайки до императорската титла – едно събитие, предизвикало противоречиви реакции в Европа. Неговият отзвук получава реални измерения в Османската империя. По причина на силното руско влияние над управляващия османски политически елит, което характеризира периода до 1805 г.[80], Портата не признава императорската титла на Наполеон. В първите дни на октомври 1804 г. маршал Брюн поставя ултиматум на турския външен министър, че ако неговото правителство не признае френското императорско достойнство, то той ще се оттегли. Целият отговор на министъра се състои в една кратка, но многозначителна фраза: „Това ще стане

---

[77] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 398.

[78] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 1, f. 395 – Писмо на Паран до Д'Ерман с дата 4 фример год. 12 (26 ноем. 1803 г.).

[79] *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune..., p. 70.

[80] *B. Mouravieff.* L'alliance russo-turque au milieu des guères napoléoniennes. Neuchatel, 1954, p. 46.

ако Бог го пожелае". А „Бог" в тази афера има реален образ и това е руският посланик в Константинопол, който предава на турските управници волята на Санкт Петербург[81]. В случай че се поддадат на френския натиск, Русия ги заплашва с окупация на дунавските княжества. До руска окупация над Влашко и Молдова през 1804 г. не се стига (това ще стане две години по-късно), но до охлаждане на френско-турските отношения – да. Брюн изпълва заканата си, на 9 декември събира френските нотабили в османската столица, за да се сбогува с тях и няколко дни по-късно (на 17-ти) потегля окончателно, понеже не е достойно доблестен маршал като него да представлява император Наполеон I в държава, която не иска да го признае[82].

В първите дни на новата 1805 г. Брюн и неговият ескорт са в Одрин, откъдето продължават през Източна България към Букурещ. Зимата е в своята стихия и превръща пътуването на посланика в тежко изпитание[83]. Във влашката столица той пристига на 17 януари, при влизането му на трансилванска територия е посрещнат с големи почести, а още по-големи са те в Буда[84].

По-нататъшния ход на политическите събития в Европа налага на Високата порта да „преосмисли" своето отношение към императорското достойнство на Наполеон. И това става много скоро след бляскавия триумф на Франция при Аустерлиц (2 декември 1805 г.), където Русия и Австрия търпят поражение. Османската империя се връща към своя традиционен съюзник Франция, като голяма заслуга за поврата има и новият френски посланик в Константинопол Орас Себастиани, поредният Наполеонов генерал.

След оттеглянето на Брюн, френското посолство в османската столица се управлява от Пиер Парандие, който е с ранг на шарже д'афер. Парандие се стреми да продължи опитите на маршала за отстояване на френското консулско проникване в Черноморския район, но и по негово време условията не са съвсем благоприятни за това, пък и няма нужната подкрепа от страна на своето правителство, увлечено в европейските си сблъсъци[85]. И все пак проблемът търпи известен напредък за някои от постовете, като например за този в Галац. На 9 септември 1805 г. Пиер Парандие получава нужните за това вицеконсулство документи: „берат, ферман-екзекватор и министерско писмо до Господаря на Молдова", а на 22 септември с.г. заедно с Мартен, новоназначеният агент на този пост, потеглят към Варна и оттам към Влашко[86].

Орас Себастиани пристига в Константинопол на 9 август 1806 г. и е посрещнат от султан Селим III като добър стар приятел след онази кратка

---

[81] *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune..., p. 71.
[82] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 304.
[83] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 75, f. 305.
[84] *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune..., 71-73.
[85] Ibidem, p. 73.
[86] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 76, f. 185, 186.

и завършила без френски успех негова мисия през 1801 г. Посланичеството на Себастиани в Леванта, подобно на това на Брюн е също така добре подготвено и лично наблюдавано от самия Наполеон. Генералът е снабден със специални писмени инструкции, в чийто чл. 4 е отбелязано, че императорът не желае никакви въстания срещу Портата вътре в Османската империя, че иска приятелски отношения с Турция и съюз с Прусия, насочен срещу Русия и че сближаването на Франция с тези държави трябва да е видно за цяла Европа и най-вече за Англия[87].

Възползвайки се от благоразположението на Селим III към своята особа, ген. Себастиани постига сравнително лесно окончателното откъсване на Османската империя от дотогавашното силно руско влияние над нея. За това, разбира се, му помагат реваншистките настроения сред управляващите в Константинопол, които все още не могат да прежалят Крим и Северното Причерноморие, завзети неотдавна от Русия[88], но основната заслуга за поредната руско-турска война си е все пак на Себастиани. Под негово внушение Портата подменя князете на Влашко и на Молдова – постове, които по традиция са винаги приоритет за видните фанариотски фамилии. По онова време те се заемат от добре настроените към Русия Морузи и Ипсиланти, а ги заменят известните със своето франкофилство Калимах и Суцо[89]. При положение, че първите двама са съответно в Букурещ и в Яш само от три, вместо от седем години, както изисква да се правят тези смени договорът от Яш (1792 г.), това си е истински дипломатически успех за Себастиани. Интервенцията на Високата порта води до почти незабавна руска окупация над Дунавските княжества през м. ноември 1806 г. На 30 декември с.г. Османската империя отговаря на окупацията и обявява война на Русия[90].

Във военните действия Франция също понася своите жертви и отговорности. Още в началото на войната руските военни части арестуват и отвеждат в плен френския „Резидент и генерален консул по търговските отношения в отоманските провинции отвъд Дунава" Рейнхард, номиниран на този пост с декрет от 18 март 1806 г. и заменил в Яш добре познатия ни Паран[91]. Съвместните френско-турски планове предвиждат дебаркирането на 10 000 яничари в Крим и предислокацията на 25 000 френски войни от Далмация в придунавския района край Видин[92]. За целта дори е изпратен френският офицер Мериаж, който в продължение на две години, макар и неофициално, изпълнява консулски функции във Видин при приемника на Осман Пазван-

---

[87] *P. Coquelle.* Sébastiani, ambassadeur à Constantinople (1806-1808) d'après des documents inédits. – RHD, № 18, 1904, p. 577.

[88] *В. Мутафчиева.* Цит. съч., 355-356.

[89] *P. Coquelle.* Sébastiani, ambassadeur à Constantinople..., p. 579.

[90] *В. Мутафчиева.* Цит. съч., с. 356.

[91] *G. Lebel.* La France et les Principautés danubiennes (du XVIe siècle à la chute de Napoléon I). Ed. PUF, Paris, 1855, 273-286.

[92] *P. Coquelle.* Sébastiani, ambassadeur à Constantinople..., p. 592.

тоглу Идрисе паша (1807-1809)[93]. Тези планове обаче не се осъществяват, а военните действия в крайдунавските области преминават главно при руски успех.

През февруари 1807 г. Прусия прави опит да възстанови мира между Русия и Османската империя като изпраща в Константинопол със специална мисия своя бивш посланик в Копенхаген барон Дьо Сонфт. След три седмици на неуспешни преговори баронът тръгва от османската столица и на връщане той прави специална визита на Мериаж във Видин[94]. След Тилзитския мир (26 юни 1807 г.), донесъл изненадващ съюз между Русия и Франция и особено след срещата в Ерфурт между Наполеон I и Александър I[95], Високата порта е отново обърната с големите си надежди към посланик Себастиани. Веднъж провокирал руско-турската война, сега при така променената международна ситуация в Европа, той единствен можел да ѝ съдейства да се прекрати войната. А и авторитетът на Себастиани в Турция по онова време е бил вече нараснал повече от всякога, особено след като през февруари 1807 г. французинът действа не толкова като посланик, колкото като офицер от артилерията при организирането на отбраната на Константинопол и при отблъскването на една английска средиземноморска ескадра, която за да подпомогне руската военна офанзива срещу Турция форсирала Дарданелите и се насочила към столицата ѝ[96]. Краят на посланичеството на Себастиани обаче е изпълнено с куп проблеми, лични и служебни, които са причината за неговото отпътуване от Леванта. Той отплава от Константинопол на 28 април 1808 г. с кораб през Черно море, минава през Варна, а после и през Букурещ и навсякъде по своя обратен път се среща с множеството красноречиви доказателства на респект и уважение, засвидетелствани му от турските управници[97].

На фона на множеството обрати, които преживява Наполеонова Франция в края на първото и началото на второто десетилетие на XIX в., а и на

---

[93] Престоят на Мериаж във Видин, този интересен епизод от френското консулско и военно присъствие в българските земи през първото десетилетие на XIX в., остава до днес неосветлен от нашата историческа наука. А във френските архиви има достатъчно документи по въпроса, на който може да се посвети едно самостоятелно проучване. Бележките на Мериаж са били засега само частично използвани от български и от чужди автори и то само в тази им част, която дава подробни сведения за управлението на Осман Пазвантоглу. Вж. например: *В. Мутафчиева.* Цит. съч.

[94] Archives Nationales, A. F. IV 1688 – Доклад на Мериаж с дата 9 май 1807.

[95] Срещата се провежда от 27 септ. до 14 окт. 1808 г. Наред с другите важни въпроси, на нея се обсъжда план за поделяне на европейските владения на Турция. Макар и пазен в тайна, този план „стига" до Константинопол и провокира там сериозно безпокойство. Антитурската политика в този момент на Франция и на Русия изиграва консолидираща за центробежните сили в османското общество роля. По същото време анархията в Империята е окончателно преодоляна, а на власт идва султан Махмуд II (1808-1839). По-подробно по въпроса: *В. Мутафчиева.* Цит. съч., 355-382.

[96] *P. Coquelle.* Sébastiani, ambassadeur à Constantinople..., 592-593.

[97] Ibidem, p. 611; *J. Henri-Robert.* Op. cit., 321-323.

все по-ясно очертаващия се превес на антифренската коалиция в Европа, черноморските приоритети на Бонапарт постепенно минават на заден план. И все пак императорът не се отказва да отстоява френските позиции в Черноморския регион, постигнати по силата на Парижкия мирен договор от 25 юни 1802 г. Отстоява ги въпреки нарастващите трудности пред Франция!

Не секват и трудностите пред Варненското френско вицекомисарство (вицеконсулство). Само три месеца след окончателното оттегляне от този пост на Луи Паран е намерен негов заместник. С декрет от 8 юли 1806 г. за вицеконсул във Варна е назначен Ламар, дотогавашен втори секретар на легацията в Константинопол. Декретът е изготвен като официален документ на императорската канцелария, подписан на посочената дата в двореца Сен Клу край Париж от „императора на французите и краля на Италия" Наполеон I. Декретът е подписан още от държавния секретар Югас Маре, а под втори вариант на същия документ стои подписът на Д'Ерман, шеф на „Отдела по търговските отношения" към Френското външно министерство, който е прекият началник на варненския вицеконсул[98]. Подпомагането на френското търговско проникване в района на вицеконсулството отново се изтъква като основна приоритетна задача на титуляра на този пост.

Пиер-Бернар Ламар, новият пратеник на Наполеонова Франция във Варна, има съдба сродна до тази на Паран. И той е писател като своя предшественик (поне така е охарактеризиран в малкото запазени за него документи с биографичен характер) и макар в по-зряла възраст също завършва в Леванта последните години от своя живот в служба на Родината. Роден е през 1754 г. Влиза във френската дипломация по време на бурните революционни събития. През 1792 г. е назначен за граждански комисар на „Островите на ветровете" и е изпратен в далечната Френска Полинезия в централната част на Тихия океан – една кратка, но трудна мисия. Завръщайки се във Франция Ламар е номиниран за шеф на служба в системата на общественото образование, след което заема последователно различни длъжности във Вътрешното министерство, достига и до поста секретар във Външното министерство[99]. През есента на 1802 г. той е един от онези дипломати, които се включват във възстановената френска легация в Константинопол. С постановление от 29 фруктидор год. 10 на революцията (16 септември 1802 г) Ламар е назначен за втори секретар на посолството с годишна заплата от 8000 фр.[100] и заедно с ген. Брюн потегля към турската столица. Четири години по-късно се стига и до преназначението във Варна.

Декретът от 8 юли 1806 г. Ламар получава заедно с придружително писмо на Талейран от 28 юли с.г., където министърът дава някои допълнителни разяснения. Там той пише следното: „Ситуацията в държавата (Османската империя – б. а., И. Р.) съвсем не позволява на Портата да издаде берат,

---

[98] M. A. E., Personnel, vol. 10; M. A. E., Personnel, vol. 42, f. 236, 237.

[99] M. A. E., Personnel, vol. 42, f. 245.

[100] M. A. E., Personnel, vol. 10.

какъвто Ви е необходим, за да изпълнявате функциите на новия си пост. Затова аз Ви упълномощавам да продължите престоя си в Константинопол до следваща моя заповед." В същото писмо Талейран обещава на Ламар, че в бъдеще ще го назначи на пост, какъвто той заслужава заради продължителната си служба в кариерата и заради своите големи заслуги към Франция[101]. Очевидно размириците в района на Североизточна България и упорството на Портата да не издава берат за Варна, превръщат тази нужна за френските интереси в Черноморието резиденция в проблематична, трудна и нежелана като изпълнение за дипломатите на Наполеон.

В писмо от 6 август 1806 г. Ламар благодари на министъра за оказаното доверие, а и за обещанието за по-добър пост. Приема да остане в Константинопол до второ нареждане, понеже: „...не виждам никакъв начин да се открие резиденция във Варна и да се установя там дори само за 6 месеца без да изложа семейството си на огромна опасност", добавя в писмото-отговор вицеконсулът. И въпреки всичко той е готов да се подчини на всяка заповед, както вече е заявил това на посланик Себастиани[102].

Новото преназначение на Ламар идва твърде скоро. И сега той поема по пътя на Паран, починал само няколко месеца, след като се установява в Букурещ. Себастиани изпраща в тази важна за френското консулско присъствие на Балканите резиденция новият варненски вицеконсул, който още на 18 декември 1806 г. е във влашката столица, точно в разгара на руските окупационни действия там и в самото навечерие на войната[103]. Но едва ли това е по-добър за Ламар пост понеже за целия си престой на него той преживява голямото напрежение от непосредствения досег с войната. Дори в периода януари-юли 1807 г. е принуден да приеме гостоприемството на размирна България и прогонен от руските войски да пребивава с цялата си канцелария най-напред в Русе, а после и в Свищов[104].

И отново като по ирония на съдбата, по познатия ни вече от биографията на Паран сценарий, и вторият варненски вицеконсул намира смъртта си в Букурещ. Умира на 16 април 1809 г. на 55-годишна възраст. В документите от последните си години той продължава да се изписва като титуляр на френското вицеконсулство във Варна, един пост до който така и не успява да се докосне, но който си остава неговото последно назначение[105]. А това е факт, който добре подсказва френските аспирации към черноморския град.

Подобно на Паран, тежка е и личната съдба на Ламар. По време на престоя на семейството му в Леванта умира неговият голям син, а след смъртта си бащата оставя вдовица 44 годишната Елизабет Жийе и сирак 15 годишният

---

[101] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 2 (1806-1810), f. 28.

[102] M. A. E., Personnel, vol. 42, f. 238-239.

[103] M. A. E., CCC, Bucarest, t. 2, f. 120.

[104] Ibidem, f. 128-129, 130.

[105] Пребиваването на Ламар в Букурещ се води като временно назначение, за което няма официален императорски декрет.

Агрикол-Огюст (името Агрикол още веднъж подсказва революционните пристрастия на фамилия Ламар). През есента на същата 1809 г. мадам Жийе се обръща към френското правителство с искане за материална подкрепа за нея и за нейния син. Желанието ѝ е Агрикол-Огюст да наследи покойния си брат в престижната в Леванта френска школа „Жьон дьо ланг", отваряща пътя на младите хора към дипломатическата кариера в региона[106]. Писмото на вдовицата е с дата 28 октомври и е подкрепено с препоръчителните резолюции на двама стари приятели на вицеконсула, единият държавен съветник, а другият – сенатор[107]. Отговорът от императорската канцелария не закъснява. С декрет от 13 декември 1809 г. на вдовицата на „френския вицеконсул във Варна" се отпуска пожизнена пенсия от 500 фр., която започва да се получава още от началото на следващата 1810 г., а младият Ламар получава правото да се учи при безплатен пансион в една от гимназиите на Империята[108]. И тази гимназия се оказва престижният Кралски колеж „Луи Льо Гран" в Париж, завършен от Агрикол-Огюст през 1815 г. На края на своето обучение младият човек отново търси благоразположението и съдействието на Принц Талейран да бъде назначен на дипломатическа работа. Писмото-молба обаче, в което за пореден път са изтъкнати заслугите на бащата Ламар, „бивш консул на Варна", починал при изпълнение на служебните си задължения, намира министъра в последните дни на бляскавата му дългогодишна кариера и не узнаваме дали остават с последствия исканията на Агрикол-Огюст Ламар[109].

Междувременно в периода, когато все още титуляр на вицеконсулството във Варна е Пиер-Бернар Ламар, но когато същият е ангажиран с временно назначение в Букурещ, за Варна е определен друг агент. Това става по времето на ген. Себастиани, който с официален акт на френското посолство в Константинопол от 22 април 1808 г. извършва назначението на Филип Даре за временен секретар на резиденцията във Варна. В документа е отбелязано следното: „Тъй като пристанище Варна в Черно море се намира на пътя на пътешествениците и на пощата, които идват от Франция, и които отпътуват натам, а така също понеже Варна се е превърнала в депо за внос и износ на стоки на главните центрове Константинопол и Смирна мотивът е, че е важно да има там френски агент."[110]

---

[106] Образователна институция и училище в Леванта, чрез които Франция подготвя кадри, добре владеещи турски и други ориенталски езици за нуждите на консулските служби в региона. Води началото си още от реформите на Колбер, но се разгръща по-мащабно през XVII и XVIII в. Документите сочат, че твърде ограничена е била възможността за получаване на такова образование, което след това е гарантирало добре платена и перспективна работа: *J. Baillou.* Les Affaires étrangères et le corps diplomatique français. T. 1. De l'Ancien régime au Second Empire. Ed. du CNRS. Paris, 1984, 182-184.

[107] M. A. E., Personnel, vol. 42, f. 245.

[108] Ibidem, f. 246.

[109] M. A. E., Personnel, vol. 42, f. 247 – Писмо от Агрикол-Огюст Ламар до Принц Талейран с дата 27 септ. 1815 г.

[110] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77 (1808-1812), f. 195 – Документът е на официална бланка на френското посолство в Константинопол.

Сведението, че Варна се е превърнала в депо (стоварище) на стоки за най-големите търговски центрове в Леванта Константинопол и Смирна (Измир) е твърде интересно и ще го срещнем в още няколко документа от френската консулска и посланическа кореспонденция от онова време. То до голяма степен обяснява упорството на френската страна, въпреки обективните и субективни трудности, с което се отстоява искането за откриване на консулски пост в този град.

Оскъдни са сведенията за Филип Даре. По всичко изглежда, че той е млад човек, наскоро завършил школата „Жьон дьо ланг" и е вече произведен в 1-ви клас на дипломатическата кариера – клас, който явно се присъжда веднага след обучението и в началото на практическия стаж. Към времето на своето назначение във Варна Даре има две години и половина служба във френското посолство в Пера (Константинопол), където неговите преки началници Рюфен, Адансон и Латур Мобур са с великолепни впечатления от представянето му[111]. Доброто представяне на младия дипломат е в основата за номинацията му за Варна, където той трябва да е секретар на вицеконсулството, а и временно да изпълнява консулските функции „освен ако не се получи утвърждаване за постоянно от правителството"[112].

За съжаление и сега не узнаваме дали Даре отпътува за Варна и дали пребивава там, или подобно на своите предшественици остава да ръководи службата от столицата Константинопол. Макар и да липсват конкретни документални сведения по въпроса, може да се допусне, че той отпътува за новата си резиденция, особено като се има предвид близостта на Варна до театъра на бойните действия в продължаващата руско-турска война и нуждата Франция да е добре информирана за събитията около нея. Вероятно това е по-важният мотив за назначението на Филип Даре, деликатно спестен в изложението на посланика. Освен това през 1808 г. е сложен край на вътрешната анархия в българските земи, която до този момент толкова много плашеше и Паран, и Ламар. А и безспорно силното влияние на посланик Себастиани над Високата порта би помогнало лесно и бързо новоназначеният от него агент да получи поименен берат за своя безопасен престой във Варна. Разбира се, това са само предположения, но те могат да бъдат подкрепени от едно интересно сведение, съдържащо се в акта, с който генералът възлага поста на Даре. В него е отбелязано, че агентът ще получи от касата на посолството сумата от 5000 пиастра, която му е нужна за пътуването до Варна и за първоначалното установяване в този град на новата френска резиденция[113].

Три години по-късно Филип Даре прави опити да се сдобие с постоянно назначение на длъжността във Варна. В писмо до Латур Мобур, шарже д'афер на посолството в Константинопол той пише следното: „...моля ви коленопреклонно, г-н шарже д'афер, да благоволите да поискате в моя полза потвър-

---

[111] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 195, 190, 191.

[112] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 195.

[113] Ibidem, f. 195.

ждаването на титлата секретар на консулството на Франция във Варна, която временно ми бе дадена от Н. Пр. Себастиани или на друг такъв пост, какъвто вие прецените“[114]. Латур Мобур отнася въпроса на Даре до министъра на външните работи Шампани, като прилага и събраните за дипломата сведения и препоръки[115]. С писмо от 9 февруари 1811 г. министърът дава своето съгласие Филип Даре да се назначи временно като драгоман-секретар във Варна, но не променя дотогавашната му заплата на „жьон дьо ланг“ първи клас[116]. Още същия месец обаче Даре получава подобно назначение, но в друга много по-близка резиденция. Той заминава за френското консулство на Босфора[117].

В края на съществуването си през своя първи и най-ранен период френската консулска служба на Варна се сдобива с последния си консул – Томас Рюфен, син на споменатия вече Пиер-Жан-Мари. Декретът за назначението е издаден по официален път от императорската канцелария, носи датата 12 януари 1810 г. и е подписан от Наполеон I, от министъра-държавен секретар Маре дук дьо Басано (по-късно външен министър) и от настоящия тогава външен министър Шампани дук дьо Кадор[118]. Новото се състои в това, че резиденцията във Варна е повишена в ранг на консулство, като повишена е и годишната заплата на новия ѝ титуляр, определена на 8000 фр.[119]

Кой е Томас Рюфен? Роден е на 21 март 1775 г. в Марсилия, а прекарва детството си в Константинопол и въобще в Леванта – там, където дългогодишната дипломатическа служба на баща му е „отвеждала“ семейството. Опознал добре Гърция и Архипелага благодарение на честите си пътувания в този район, пътувал е и из Турция, дълго време е бил в Италия и навсякъде се е стремял да изучава нравите и обичаите на местните хора, да овладява техните езици. С декрет от 11 жерминал год. 10 на Революцията (1 април 1802 г.) Томас Рюфен е назначен на поста „вицекомисар по търговските отношения и секретар в Генералното комисарство на Франция в Санкт Петербург“, пост на който той остава до 1806 г. През тези четири години Рюфен е пряко ангажиран с дипломатическите преговори между Франция и Русия, особено в случаите на сключването на мирните договори. Пет пъти той пътува от руската до френската столица и обратно, за да съгласува текстовете на договорите[120].

---

[114] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 191. Писмото е без дата, но по другите документи от същата колекция може да се отнесе към 1811 г.

[115] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 190.

[116] Ibidem, f. 208.

[117] Ibidem, f. 209.

[118] Това са две от малкото имена, които оглавяват френското Министерство на външните работи през Наполеоновата епоха, понеже най-дълго на този пост е Талейран-Перигор. Шампани е начело на ведомството от 8 авг. 1807 г. до 16 апр. 1811 г., а Маре – от 17 апр. 1811 г. до 19 ноем. 1813 г.

[119] M. A. E., Personnel, 1-er série, № 3589 – Thomas Ruffin (Ruffin, fils). Документите в архивната единица не са номерирани.

[120] Ibidem – Сведенията са от различни документи на Томас Рюфен, лични и със служебен характер, които се съхраняват в неговия архив.

По повод на назначението на Рюфен-син като консул на Варна се изтъкват и големите заслуги на бащата с вече 52 години дипломатическа служба за Франция, носител на Ордена на Почетния легион. По онова време (края на първото десетилетие на XIX в.) той е съветник на френския посланик в Константинопол. Безспорна заслуга на Рюфен-баща е и повишаването на статута на варненската резиденция, нещо задължително с оглед израстването на сина в ранг *„консул"*. Но изтъкнатите от него мотиви имат все пак подруг смисъл, който не трябва да се подминава, още повече, че те са изложени от един отличен познавач на региона. В доклад от 6 януари 1810 г. е отбелязано следното: „Пристанището на Варна по причина на своето местоположение в България и на сегашните обстоятелства придобива голямо значение. То представлява изключително благоприятен наблюдателен пункт, както при сухопътни, така и при морски военни действия, на които тези провинции са театър. Впрочем това е единственият консулски пост, установен в тази провинция на Османската империя, предназначен да обслужва съобщителните пътища за нашите търговски връзки с Константинопол и със Смирна. Въз основа на тези обстоятелства аз мисля, че Негово Императорско Величество би възнамерил да преобразува Вицеконсулството на Варна в Консулство и да увеличи годишната консулска заплата за този пост на 8000 фр., тъй като досегашното възнаграждение за него е 6000 фр. Тези мерки, които изискват само едно слабо увеличение на разходите, ми се струва, че биха донесли полезни резултати за управлението на Н. И. В."[121] Тук още веднъж попадаме на познат вече мотив – включването на Варна като възлова позиция в организираната по онова време около Константинопол и Смирна френска търговска мрежа.

Декретът за назначаването на Томас Рюфен за консул на Варна му е предаден от министър Шампани с писмо от 26 януари 1810 г. Министърът го поздравява за назначението[122]. Копие от документа е изпратено с подобно писмо от същата дата и на Латур Мобур в Константинопол. Шампани дава допълнителни разяснения за направената консулска трансформация, отново изтъква заслугите на бащата Рюфен и нарежда на шарже д'афер да посрещне и да подпомогне консула в новата му длъжност[123]. Очевидно по онова време Рюфен-син е все още в Париж и тепърва му предстои пътуване към турската столица, където трябва да бъде въведен в новия пост.

Томас Рюфен пристига в Константинопол, но към Варна така и не продължава. През следващите пет години той ще остане в столицата, където ще установи своята служба в очакване на подходящия момент за преместването ѝ във Варна. Но този момент, според Томас, така и не идва. В началото причината е Руско-турската война (1806-1812), а после – все по-отслаб-

---

[121] Ibidem – Документът е запазен в няколко варианта (чернови и официален, по-подробни и по-кратки), единият от които е датиран: 6 ян. 1810 г.

[122] M. A. E., Personnel, 1-er série, № 3589.

[123] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 113.

ващите позиции на Франция в международната политика. В Константинопол варненският консул се отдава на изучаване на ориенталски езици и успява да достигне до едно високо ниво, което дава поредното основание на бащата да поиска преназначаване на своя син на по-благодатен пост в Леванта[124]. Вероятно поради доброто владеене на турски език от страна на титуляра на Варненския пост, както и обстоятелството, че резиденцията не работи на пълни обороти, а е далеч от определеното за нея седалище, тя не е комплектована с драгоман из средите на „Жьон дьо ланг" – едно разпореждане за всички консулства в Леванта, дадено по категоричен начин от министър Маре през април 1812 г.[125] С писмо от 10 септември с.г. посланик Андреоси уведомява министъра, че Рюфен-син е все още в Константинопол и че няма нужда от драгоман[126].

Консулската активност на Томас Рюфен в периода 1810-1814 г. се ограничава във воденето на кореспонденция, твърде епизодична, в отговор на задачи, поставяни на резиденциите в Османската империя от посолството в Константинопол или от Министерството на външните работи в Париж. Най-често става дума за събиране на конкретна информация за местното население и за възможностите за проникване в империята на френската търговия. След поредната поставена от Париж задача, варненският консул отговаря с писмо от 10 януари 1812 г., че не е в състояние да набави нужните данни за района на своя пост поради военната ситуация там, но че не е загубил надежда и че ще изпълни задълженията, когато това е възможно. Макар и твърде кратки, в писмото не липсват сведения за Варна, но те са от общ характер и в тях личи тенденциозното отношение на автора им: „...тези краища са населени от истински траки, все още диви, все още крадци като своите прадеди – пише Рюфен – Те са твърде необщителни с чужденците и е почти невъзможно да има там приет от тях чужд агент."[127]

От тези бележки е видно, че Томас Рюфен добре познава античните автори, според които траките, „диви и грабливи", са привличали чуждите кораби със запалени на брега огньове, след което са ги ограбвали, а чужденците са пренасяли в жертва по най-жесток начин[128]. Видно е още и това, че той е запознат с кореспонденцията на Луи Паран[129], откъдето заимства от-

---

[124] Ibidem, f. 357 – Писмо на Рюфен-баща до външния министър Маре от 18 дек. 1812 г., с което иска моли за назначаването на Томас Рюфен на наскоро овакантения консулски пост в Триполи в Сирия.

[125] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 77, f. 299-302.

[126] Ibidem, f. 327-334.

[127] Ibidem, f. 276.

[128] Xenoph., Anab., VII.5.12. Срв.: Strabo., VII, 3, 6; Archiloch., Epod., fr. 79, 1-6. Справката дължа на колегата доц. д-р Ваня Лозанова, за което ѝ благодаря.

[129] Добра традиция във френската консулска практика в Леванта е всеки новоназначен агент да се запознава с кореспонденцията на своите предшественици, която се е пазела в легацията в Константинопол. Сведения за това получаваме от същата тази кореспонденция, особено в случаите, когато самите консули отбелязват това.

рицателните краски по адрес на Варна и на варненци. В случая те продължават да му вършат добра работа в аргументацията на отложеното във времето изграждане на резиденцията във Варна.

Но редом с нежеланието и липсата на нужната инициативност у Рюфенсин, като причина за неоткрития във Варна пост трябва да се изтъкне упорството на Високата порта, която до последно отстоява позицията си против установяването на това френско консулство в черноморския град. В обзор на консулските резиденции в Леванта от 12 юли 1814 г. посланик Андреоси пише, че по отношение на Варна Портата изпитва страх да не би по примера на Франция Русия и Австрия също да поискат откриването на свои служби със свои представители там – един вече добре познат мотив, който и в бъдеще ще продължава да се повтаря от султанското правителство. В същия доклад на посланика са включени и последните новини около личния живот на консул Рюфен, който е съпътстван с проблеми. Томас живее заедно с пристигнала с него дама от Париж, която Андреоси нарича „Мадам Рюфен", но и изказва съмнение, че това е негова законна съпруга. Въпросната жена се е проявила със скандално поведение във френското общество на Константинопол и след спречкване между нея и друга французойка там варненският консул е поискал да напусне временно столицата и да се усамоти на остров от Архипелага докато отшуми инцидентът. Посланикът е разрешил исканата отпуска[130].

Личните проблеми на Томас Рюфен са последвани много скоро от други, по-сериозни – служебни. Реставрацията във Франция, почти веднага след нейното установяване през пролетта на 1814 г., повежда политика на свиване на френската консулска система по света, включително и в Леванта. Сред ликвидираните служби съвсем естествено попада и българската, която така и не успява да „стъпи" във Варна. На 12 септември 1814 г. Рюфен-баща, по онова време шарже д'афер в Константинопол, получава писмо от министър Жокур с указания за консулските промени в Османската империя. Единадесет са закритите консулства, в това число е и варненското. В писмото са посочени новите номинации, като Томас Рюфен е преназначен за вицеконсул в Сайда[131]. Преназначението е със същата дата, 12 септември 1814 г. – узнаваме го и от официалната дипломатическа документация[132].

Варна липсва като консулска служба и в един по-ранен опис на кралската канцелария, датиран от 13 юни 1814 г. и носещ подписа на Луи XVIII[133]. В документа прави впечатление чувствителното намаляване на броя на френските резиденции в Леванта, както и понижаването на някои от тях. Така например Яш е отново вицеконсулство[134], статут с който започва съществуването си този пост още по време на Директорията. Заплатите на френски-

---

[130] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 78, f. 85-86.
[131] Ibidem, f. 125-126.
[132] M. A. E., Personnel, vol. 11 (janv. 1809-déc. 1814), f. 152-153.
[133] M.A.E., Personnel, vol. 11, f. 164-166.

те консули в Османската империя също са намалели чувствително в сравнение с времето на посланик Брюн и сега те варират от 6000 до 12 000 фр.[135] Най-висока сред тях продължава да бъде тази на солунския генерален консул, подчертаваща най-старинния произход и голямото значение на поста в региона.

Намаляването на френските консулски служби през 1814 г. е тенденция еднакво проявена навсякъде по света и е лесно обяснима с оглед кризата и изолацията, в която държавата изпада след продължителните Наполеонови войни. Общо издръжката на френските консулски служби в целия свят за същата 1814 г. възлиза на сравнително скромната за Франция сума от 1 439 700 фр., а тази на посолствата – на 2 299 000 фр.[136]

Каква е по-нататъшната съдба на последния за този най-ранен период в съществуването на варненския пост консул? Томас Рюфен остро реагира на преназначаването си в Сайда, за което получава подписано от Луи XVIII постановление с дата 24 септември 1814 г. Всъщност получава го доста покъсно, едва в началото на 1815 г. Против „семейната несправедливост" се мобилизира и „скандалната" мадам Рюфен, която се връща в Париж и обсипва с молби Външно министерство съпругът ѝ да бъде възстановен в консулски ранг[137]. Усилията обаче са напразни. Томас се подчинява на разпорежданията и заминава за Сирия, където остава до 1819 г., след което е натоварен с управлението на френското консулство в Акра. В Акра е през следващите две години. Там го заварват смутните в Империята събития, провокирани от Гръцката завера (1821). В малоазийския град Томас Рюфен успява да тушира острите реакции на местните паши по адрес на гръцките въстаници и в знак на признателност получава новото си повишение[138]. На 22 юли 1821 г. е назначен за консул на френския крал в Бейрут с годишна заплата от 9000 фр.[139]

И така, френското търговско и консулско присъствие в Черноморието през първите години на XIX в. така и не постига големите си цели. Към сериозните пречки след 1803 г. се прибавя и възобновената война с Англия, чийто военен флот зорко контролира Дарданелите и се стреми да възпира там френските кораби[140]. Конкретно за варненския пост, първото френско консулство в днешните български земи, пречките са повече от обичайните за района, но най-сериозните сред тях произтичат от тежките последици на

---

[134] Almanach Royal pour 1814, p. 92.

[135] M. A. E., Personnel, vol. 11, f. 164-166.

[136] Ibidem, f. 166.

[137] M. A. E., CCC, Constantinople, t. 78, f. 144.

[138] M. A. E., Personnel, 1-er série, № 3589 – Писмо на Томас Рюфен с автобиографично съдържание, написано в резиденцията Пера в Константинопол на 25 апр. 1824 г. В писмото е спомената кончината на бащата, починал на 19 януари с. г. С писмото Рюфен-син моли външния министър за повишаване в кариерата и за ново назначение в Леванта.

[139] M. A. E., Personnel, vol. 12, f. 169.

[140] *P. Coquelle.* L'Ambassade de Maréchal Brune..., p. 66.

кърджалийските размирици и аянската война. Към тях се добавя и инертността на Портата по отношение на новостите, на нововъведенията, особено когато те биха предизвикали отрицателната реакция на някоя от великите сили. А поводите за подобни реакции нарастват все повече със заплитането на ситуацията в Европа във връзка с Наполеоновите войни. И ако в началото на своето съществуване (поне до 1806 г.) варненската резиденция не се установява в пристанищния град по причина на аянските сблъсъци и на откритото нежелание на първия ѝ титуляр, то с хода на събитията в приоритетни причини за това се превръщат отслабващата роля на Франция в Черноморието, противодействието тук на Русия и на Англия, както и политиката на Високата порта, която не подкрепя тази френска консулска инициатива. Недостатъчно инициативен е и последният варненски консул по онова време Томас Рюфен, който предпочита да „заработва" консулската си заплата от дистанция в Константинопол, отдавайки се в усъвършенстване на езиковата си подготовка.

Въпреки трудностите, Варненското френско консулство все пак реално съществува в периода от 1802 г. до 1814 г. и то трябва да се приеме, поне засега, като първото френско консулство в българските земи въобще, макар че през XVIII в. се появяват проекти за откриване на такива и в други български градове (Русе, Свищов, Пловдив) – проекти, които обаче остават нереализирани[141]. Пак през XVIII в. търговският интерес на Франция към българските територии, към българските пазари и панаири се подсигурява от консулските служби и представителства в най-близките големи градски центрове Одрин и Солун, които също са слабо проучени. Кой знае, богатите фондове на френските архиви могат да отнемат „първенството" и на Варненското консулство от началото на XIX в., стига само българската историческа наука да има възможността по-често да се докосва до тях.

---

[141] *В. Паскалева.* Цит. съч., 54-56; *Цв. Георгиева.* Един документ за френско търговско проникване в българските земи през втората четвърт на XVIII в. – Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий", Т. XVI (XVIII), 1981, 649-663.

BLACK SEA POLICY OF NAPOLEONIC FRANCE AND THE FIRST FRENCH CONSULATE IN BULGARIA

I. Rusev

According to recently found documentary information from the Diplomatic Archive of the French Ministry of Foreign Affairs the article describes the history of the French consulate in Varna – the first French consulate in Bulgaria, which existed in the years 1802-1814. During those 12 years 4 consuls changed, every one of them with a faith of his own. The consulate probably could not hold positions in Varna and even if it could it was for a short period of time. During the rest of its existence the consuls remained in Constantinople, after all the consul's position survived despite the problems, military and diplomatic confrontations during the vivid Napoleonic epoch

The French Consulate in Varna from the beginning of the XIX-th century is a consequence of the Napoleon's Black Sea policy, which accompanies its history and the faith of the first consuls. The obstacles for the erection of a French residence in Varna are usual for the region, which are hard consequences from the rebellions in Kardgali, the disregard of the Sublime Porte and Russia's reaction against the French interference in the Black Sea region. French archive documents about the Varna consulate give more information about these problems.